

**ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
В УКРАЇНІ**

Висвітлено сучасний стан системи соціального страхування в Україні, обґрунтовано необхідність її удосконалення, запропоновано більш ефективні інструменти реалізації соціальної функції держави.

The actual state social insurance system in Ukraine, the necessity of its improvement, offered a more effective instruments of social function of the state.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальна допомога, пенсійна реформа.

Актуальність теми. За умов переходу України до соціально спрямованої ринкової економіки зростає роль держави у здійсненні її соціальної політики. При цьому пріоритетами соціальної політики є реформування системи соціального забезпечення, а також створення умов для досягнення достатнього життєвого рівня населення. Шляхи реформування вказаної системи у нинішніх складних соціально-економічних умовах ще не знайшли значного превалювання тієї чи іншої точки зору щодо основних гарантій забезпечення прав людини у соціальній сфері, механізму їх реалізації та комплексу заходів, пов'язаних з реформою соціального забезпечення. Вказана ситуація не дає змоги успішно формувати та розвивати систему соціального забезпечення в цілому, а також основний її елемент, яким є система соціального страхування населення.

Аналіз останніх досліджень. В нинішніх умовах система соціального страхування в Україні перебуває на стадії становлення та розвитку, при цьому тривають пошуки оптимальної її структури, основних функцій, провідних напрямів діяльності на різних рівнях. Дослідженням цих проблем присвятили свої наукові праці вітчизняні вчені: В. Безугла, І. Гнибіденко, Т. Мусатова, Г. Терещенко, С. Юрій.

Аналіз наукових досліджень дав змогу визначити соціальне страхування як систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел [6].

Метою статті є визначення ефективності вітчизняної системи соціального страхування, потреби диверсифікації джерел фінансування соціальної підтримки малозабезпечених членів суспільства, обґрунтування пропозицій щодо подальшого зростання рівня державних соціальних гарантій для найменш захищених категорій громадян.

Виклад основного матеріалу. Стан економіки за умов діючої фінансової кризи зумовлений впливом низки об'єктивних факторів, що пов'язані зі спадом виробництва, зниженням ефективності господарювання та високою інфляцією, внаслідок чого відбувається істотне зниження реальної заробітної плати, пенсій, рівня життя значної частини населення [7].

У вказаних економічних умовах необхідним є посилення заходів, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків спаду рівня життя пенсіонерів і на часткову компенсацію втрат найменш забезпеченим верствам населення, удосконалення механізмів захисту доходів пенсіонерів, інвалідів, одиноких громадян похилого віку.

Зокрема, у пенсійному забезпеченні громадян України мають місце наступні проблеми:

– наявність значних переваг та пільг у пенсійному забезпеченні окремих категорій працівників при майже однаковому рівні відрахувань на пенсійне забезпечення;

– невисокий рівень пенсійного забезпечення;

– недостатня диференціація розмірів пенсій;

– несвоєчасна сплата страхових внесків до Пенсійного фонду України, що зумовлює заборгованість з виплати пенсій;

– відсутність взаємозв'язку між трудовою діяльністю працівника та розміром його пенсії;

– не формується зацікавленість працівників у створенні пенсійного бюджету.

При цьому на стан пенсійного забезпечення громадян країни здійснюють негативний вплив:

– демографічні фактори (старіння та зменшення чисельності працездатного населення, зниження народжуваності), наслідками яких є збільшення чисельності отримувачів пенсій та зменшення платників страхових внесків;

– несприятливе співвідношення тривалості періоду сплати внесків на пенсійне забезпечення та періоду, протягом якого виплачується пенсія;

– значна кількість пільгових і прирівняних до них категорій отримувачів пенсій.

Зокрема, внаслідок низького рівня народжуваності на 1000 осіб працездатного віку припадає більше

400 осіб пенсійного віку. За прогнозними розрахунками до 2026 року ситуація значно погіршиться: так у 2016 році на 1000 осіб працездатного віку припадатиме 446, а у 2026 році – 561 особа пенсійного віку. У 2046 році частка населення пенсійного віку зросте до 35% загальної чисельності населення України [5].

Чисельність платників внесків на пенсійне страхування на сьогоднішній день становить 15,2 млн осіб, а чисельність пенсіонерів – 13,8 млн, тобто уже сьогодні пересічний платник внесків фінансує 90,8% середньої пенсії, а у окремих регіонах і більше. При цьому, частка пенсійних видатків у ВВП країни уже перевищує 15% [3].

Якщо не вжити заходів, то через зростання демографічного навантаження пенсійна система не буде здатною забезпечувати існуючий рівень заміщення пенсіями втраченого заробітку та оптимальну диференціацію пенсій.

Напрями реформування пенсійної системи в Україні були визначені більше 10 років тому та закріплені у прийнятих Верховною Радою України у 2003 році законах України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення”. Згідно із затвердженою моделлю системи пенсійного забезпечення передбачене створення тривірневої пенсійної системи, а саме: солідарної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування (I рівень); накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування (II рівень); системи недержавного пенсійного забезпечення (III рівень) [1].

З 2004 року впроваджено солідарну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування та систему недержавного пенсійного забезпечення. Накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування не запроваджена.

Незважаючи на вжиті заходи, що здійснюються у зв’язку зі змінами Єдиної тарифної сітки та розміру мінімальної заробітної плати, майже третина працівників країни сплачує страхові внески із зарплати не вище мінімального її розміру. Усе це звужує базу нарахування страхових внесків та може призвести до зниження пенсійних виплат у майбутньому. При цьому розмір внеску на пенсійне страхування залишається надзвичайно високим, що стримує зростання легальної заробітної плати, а отже, й бази справляння страхових внесків. І хоча пенсійна система працює в умовах максимального фінансового напруження та все рівно вона не забезпечує достатній рівень задоволення потреб переважної більшості пенсіонерів, які з виходом на пенсію втрачають майже половину свого заробітку.

Запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування в нашій країні законодавчо визначено, але при цьому не встановлено порядок перерахування до неї страхових внесків і не створено її організаційну структуру. І саме це стримує її практичну реалізацію.

У системі недержавного пенсійного забезпечення (від початку її формування) її учасниками стали 407,8 тис. осіб, вартість активів, сформованих пенсійними фондами, склала 404 млн гривень. Таким чином, можливості вказаної системи для вирішення проблем пенсійного забезпечення населення реалізовані далеко не повністю [2, с. 27].

Основними характеристиками діючої системи соціального страхування є:

- соціальне страхування фінансується за рахунок внесків, які акумулюються у спеціальних фондах, що є джерелом виплати пенсій та допомог;
- обов’язкова участь працівників у створенні фондів соціального страхування;
- особисте право на пенсію чи допомогу гарантується наявним обліком внесків без застосування процедури перевірки доходів.

Відповідно до Основ законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування, ухвалених у січні 1998 року, в Україні мало бути п’ять видів соціального страхування: а) пенсійне; б) на випадок безробіття; в) у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; г) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; д) медичне.

На сьогоднішній день національна система соціального страхування складається з чотирьох фондів. Медичне страхування, без якого неможливо здійснити реформу усієї галузі охорони здоров’я, й досі залишається лише в законопроектах, з яких жоден не прийнято за основу [6].

Одним із інформаційних джерел, необхідних для прийняття управлінських рішень щодо формування завдань, стратегій та заходів подальшого реформування соціальної політики та системи соціального захисту, є соціально-демографічні обстеження з питань базової захищеності населення, що проводились органами державної статистики України за підтримки Міжнародної організації праці та ПРООН [1]. Отримана інформаційна база за результатами декількох раундів вищезазначених обстежень стала необхідною частиною для формування системи соціального моніторингу як складової механізму інформаційного забезпечення соціальної політики держави.

Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення визначено прожитковий мінімум, який затверджується законом і на основі якого визначаються розміри мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги, виплат за загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням, розміри інших видів соціальних виплат. Прожитковий мінімум застосовується також для загальної оцінки рівня життя в Україні,

що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення державних соціальних програм.

Висновки. Відстежити соціальні загрози, визначити тенденції їх впливу на людину, а також оцінити ступінь соціальної захищеності через реалізацію соціальних потреб, інтересів, прав людини й можливостей їх реалізації вкрай необхідними є:

- вирішення проблем зайнятості населення та обґрунтування механізмів регулювання на ринку праці України в умовах СОТ як важливих факторів конкурентоспроможності економіки: відповідної соціально-економічної політики щодо продуктивності праці, підвищення якості робочих місць, відповідного рівня заробітної плати, програми щодо підвищення якості трудового потенціалу з відповідною професійною освітою, захисту від безробіття;
- удосконалення форм і методів діяльності органів місцевої влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення зайнятості населення у сільській місцевості, зокрема, запровадження програмно-цільових підходів щодо розвитку продуктивних сил на селі, активізації підприємницької діяльності та підвищення економічної активності сільського населення;
- введення в Україні диференційованого розміру мінімальної заробітної плати на основі міжнародних норм та досвіду розвинутих країн;
- подальший розвиток пенсійної системи України і, зокрема, запровадження накопичувальної системи, його вплив на фінансовий стан системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та напрацювання пропозицій щодо заходів подальшого розвитку пенсійної системи;
- запровадження та ефективне функціонування обов'язкових професійних пенсійних систем в Україні;
- розробка прогнозу створення робочих місць у регіонах на основі інноваційної моделі розвитку та визначення впливу соціально-економічних чинників на розширення сфери застосування праці;
- запровадження медичного страхування.

Література

1. Розпорядження Кабінету міністрів України про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи в Україні, 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Терещенко Г. М. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. М. Терещенко, Т. А. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 25–29.
3. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. <http://www.rada.gov.ua>.
5. http://www.pension.kiev.ua/pensref/pubs/Other/soc_strah.html.
6. <http://www.rusnauka.com>.
7. <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npkntu>.

Надійшла 21.02.2011

УДК 336

О. В. НЕМІЧЕВА, А. В. МАЛЕЦЬКИЙ, А. Ю. САВЕНКО

Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ «Донецький Національний технічний університет», м. Горлівка

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

В роботі досліджено фінансову систему України на основі можливостей системного підходу. У статті конкретизовано основні складові фінансової системи за структурною побудовою.

This paper investigates the financial system in Ukraine based on capabilities of the system approach. The paper clarifies the basic components of the financial system for structural construction.

Ключові слова: аналіз, фінанси, фінансова система.

Особливої актуальності набуває в умовах глобалізації, з одного боку, й циклічного розвитку економіки, з другого, питання розробки єдиного підходу до визначення ключових економічних категорій, зокрема фінансових. У зв'язку з цим постає потреба в оновленні понятійного апарату, чіткішому визначенні цього терміна у процесі його практичного застосування, а також уточненні традиційних понять, пов'язаних із ним, опрацюванні нової термінології, що використовується в міжнародній практиці. Системний підхід потрібен при оцінці як власне фінансової стабільності, так і її чинників, особливо негативних, з метою запобігання виникненню фінансово-економічних криз.

Розробкою даної тематики займалися такі науковці, як В. Опарін, С. Мочерний, А. Ладанюк, В. Міщенко, М. Зацеклярний, А. Картенко.

Метою даної статті є застосування можливостей системного підходу до аналізу структури фінансової системи України.